

Elke teek, hoe klein ook, is een microbacteriële dierentuin

De grootste jager is overal, maar je ziet hem niet. Hij verschuilt zich in het hoge gras en struikgewas. En de aantallen nemen elk jaar toe. Ook dit jaar zullen er, volgens de kenners, vermoedelijk weer records sneuvelen. Reden genoeg om stil te staan bij de aanwezigheid van de teek in veld, bos en tuin.

Foto: Hans Smid

KEEK OP DE TEEK

Tekst Oswin Schneeweisz

Hoe lang ben jij gemiddeld bezig met zelfcontrole na een middag in het veld? Die vraag van Mirjam de Groot, preventieadviseur van Stigas en projectleider bij de Week van de Teek, verraste mij. 'Uhhh, een minuut, hooguit twee', antwoordde ik stamelend. En eigenlijk is dat ook niet de hele waarheid, want hoe vaak controleer ik mij nou echt als ik in het veld ben geweest? Ik beken: vaker niet dan wel. Het is zo'n gedoe en je ziet die rotbeestjes toch niet. Ik vrees dat ik niet de enige jager ben die zo denkt en dus in voorjaar en zomer een loopje neemt met het reële gevaar op een Borrelia-besmetting. 'Eigenlijk zou het een automatisme moeten worden', zegt Mirjam de Groot. 'Net zo'n automatisme als jullie jagers jezelf aanleren wanneer het gaat om de veilige omgang met het geweer. Dit betreft veilige omgang gezondheid.'

Systematische controle

Dit jaar presenteert de Week van de Teek een korte animatiefilm waarin wordt uitgelegd hoe je je lichaam systematisch kunt controleren. Daarnaast is er een registratiesysteem opgezet waarin mensen die in het groen werken een tekenbeet kunnen registreren. Filmpje en registratiesysteem werden recent tijdens de aftrap van de Week van de Teek gelanceerd. De Groot: 'Het bewustzijn over teken is de afgelopen jaren enorm gegroeid. Nu moet de volgende slag gemaakt worden: mensen moeten ernaar gaan handelen, want systematische controle van kleding en huid in combinatie met goede kleding is nog altijd de beste manier om een beet te voorkomen.'

Borrelia

Hoe een teek eruit ziet weten de meeste jagers wel en dat het spinachtige beestje de Borrelia-bacterie bij zich kan dragen die uiteindelijk kan leiden tot de ziekte van Lyme is ook genoegzaam bekend. Alleen vrouwtjesteken en nimfen, niet groter dan een speldenknop, kunnen de bacterie overbrengen. Dan moeten ze echter wel in contact zijn geweest met een gastheer die de bacterie bij zich draagt: bijvoorbeeld muizen of vogels.

'De vele teken die je op reeën en grofwild aantreft zijn in de regel ongevaarlijk. Reeën zijn namelijk geen gastheer van de Borrelia-bacterie', stelt tekenkenner Fedor Gassner, voorheen werkzaam bij het RIVM en tegenwoordig zelfstandig adviseur biologische risico's. Gassner: 'De toename van grofwild in ons land leidt dan misschien wel tot meer teken, al zijn daarover geen cijfers beschikbaar, het zal vermoedelijk niet automatisch tot meer Borrelia-infecties leiden. De aanname dat met afschot van reeën en grofwild ook tekenpopulaties en Borrelia-infecties verminderen, lijkt onjuist.'

Tegengesteld effect

Sommige onderzoeken bevestigen dat, maar Sip van Wieren van Wageningen Universiteit heeft twijfels. Van Wieren: 'Het is bekend dat teken massaal op de nog overgebleven dieren gaan 'crowden' of andere gastheren zoeken die wel de bacterie dragen, zoals hazen, muizen of ratten'. Minder reeën en grofwild zou dus zelfs een tegengesteld effect kunnen hebben: het aantal met Borrelia besmette teken neemt toe. Borrelia is overigens niet de enige ziekteverwekker die door teken kan worden overgebracht. Er zijn er wel meer zoals:

*Inzet van 'lokschappen' is alleen effectief
als ze permanent worden ingezet*

Foto: Erik van Til

Borrelia myamotoi, Babesia en FSME of tekenencefalitis. Deze laatste virusziekte komt vooral voor in landen waar sprake is van een snel opwarmende lentezon. Het betreft een virusziekte die teken onderling aan elkaar overbrengen via de bloedbaan van de gastheer en die bij mensen hersenvliesontsteking kan veroorzaken. Gassner: 'Je kunt je er, in tegenstelling tot Lyme, prima tegen inenten en dat zou ik ook altijd doen wanneer ik als jager voor een intensief verblijf in de natuur naar bijvoorbeeld Zuid-Duitsland of Zweden zou afreizen.'

Lokschappen

In 2012 experimenteerde Sip van Wieren voor de eerste maal met lokschappen. Van Wieren: 'We vingen met lokschappen zo'n vijftig procent van de teken in het gebied, maar vervolgens zogen ze zich vol en vielen weer op de grond. Uiteindelijk was het probleem dus alleen maar erger. In 2014 probeerden we het met schapen die behandeld waren met een anti-tekenmiddel. Het effect was ongeveer hetzelfde. We vingen ongeveer 50 procent van de teken. Maar niet alle teken worden tegelijk actief. Binnen twee maanden waren we dus weer op de oude stand terug. De les: die beesten moeten daar permanent rondlopen. Dat kennen we uit Afrika. Daar gaan grote grazers elke dag vanuit het dorp de savanne in, maar ze lopen eerst door een bad met anti-tekenmiddel. Een Amerikaanse collega trof in die gebieden een zeer sterke daling aan. Daarom wil ik dit jaar een aantal terreinen permanent laten begrazen

Des te korter het gras, des te minder teken

gedurende het gehele tekenseizoen van half april tot half september.' Stel dat het werkt. Dan nog kun je moeilijk heel Nederland onder de schapen en grote grazers zetten? Van Wieren: 'Dat klopt, maar het zou een oplossing kunnen zijn voor specifieke gebieden waar veel mensen komen: openbare natuurgebieden, kampeerterreinen. Ook het begrazen van wandelpaden behoort tot de mogelijkheden. Des te korter het gras, des te minder teken.'

Bewoonde gebieden

In Amerika heeft men ook geëxperimenteerd met het toedienen van een anti-tekenmiddel bij damherten via een apparaatje waarlangs de dieren met de hals strijken als ze gaan eten, maar dat is praktisch en economisch bijna niet uitvoerbaar. Gassner: 'Het zou het mooiste zijn als we net zoals we via de

Foto: www.rovince.nl

vos rabiës hebben uitgebannen we ook de ziekte van Lyme via grote grazers of andere dieren zouden kunnen uitroeien, maar effectieve middelen zijn er nog niet en er is natuurlijk altijd de ethische vraag: mag je dieren behandelen met middelen waarvan de bijwerkingen voor mens, dier of natuur niet duidelijk zijn?'

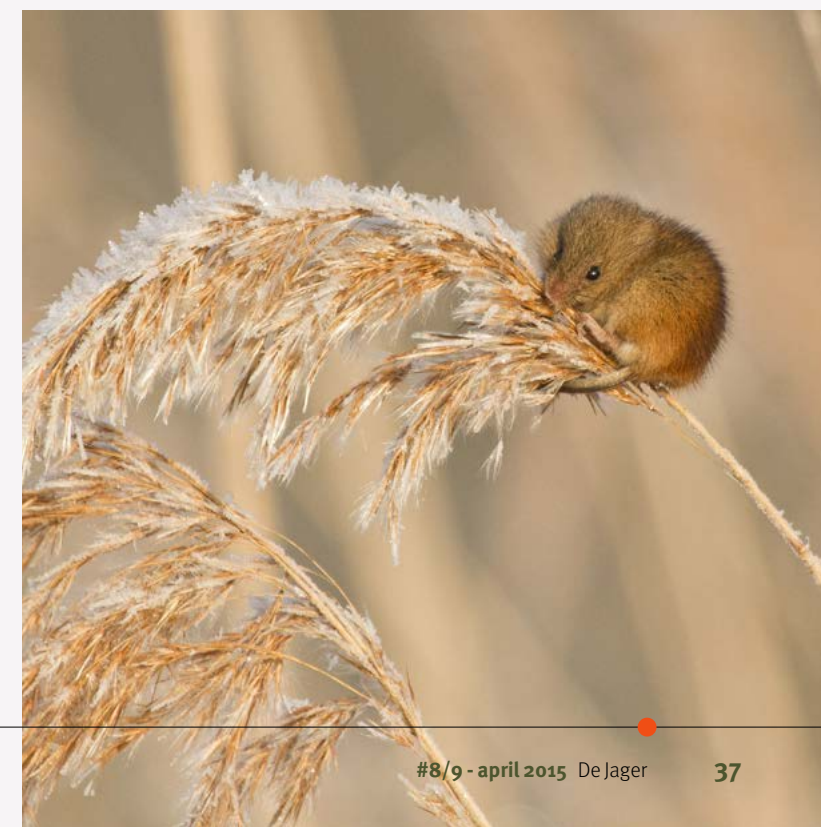
Gassner is overigens van mening dat onderzoek zich teveel richt op bos en veld. Gassner: 'Het zou goed zijn om de aandacht meer te verleggen naar de bewoonde gebieden en de buitenwijken van de stad. Een op de drie tekenbeten wordt opgelopen in de tuin. Maar is dat ook echt zo? Een tekenbeet merk je vaak pas vier à vijf dagen na de beet op. Het zou dus goed kunnen dat het een kwestie van perceptie is en dat die mensen een paar dagen eerder in bosachtig gebied zijn geweest. Door metingen te doen in de tuinen of parken kun je die cijfers staven of weerleggen.'

Veel muizen, veel teken

Gassner en Van Wieren verwachten ook dit jaar weer veel teken. We hebben een warme winter gehad met veel eikels en dus veel muizen. Al die larven hebben zich kunnen voeden aan muizenbloed. Dat worden dit jaar allemaal nimfen en daar hebben wij mensen het meeste last van. Wie veel in veld en bos is, doet er dus goed aan zich regelmatig te controleren, anti-teekmiddelen (op basis van DEET of Citriodiol aan te schaffen) of tekenwerende kleding te dragen. DEET heeft het nadeel dat het slechts een paar uur werkt en teken alleen afstoot. Permetrine (de stof die wordt gebruikt in moderne kleding) gaat langer mee en is voor de teek ook dodelijk. Henk Vandendriessche is werkzaam bij het enige bedrijf in Europa met een licentie voor het verwerken van deze stof in weefsels. Vandendriesche: 'Het is een insecticide dat vroeger massaal over landbouwgewassen werd gespoten. Het zit in allerlei bestrijdingsmiddelen en tast bij contact het zenuwstelsel van de teek aan. Het werd voor het eerst als experiment door het Duitse leger gebruikt in uniformen om de manschappen te beschermen.'

*Een goed muizenjaar betekent
doorgaans veel (besmette) teken*

De vele teken die je op reeën en grofwild aantreft zijn in de regel ongevaarlijk

Foto: Ton Heekelaar

Foto: Bas Worm

Inmiddels zijn wij als enige licentiehouders marktleider en leveren weefsels voor militaire kleding aan nagenoeg alle Europese landen. Nu het tekenprobleem alsnog toeneemt zijn we ons ook gaan richten op de outdoormarkt.'

Permetrine

Onlangs verscheen een pilot-studie naar deze legerkleding in het wetenschappelijk tijdschrift Parasitology Research (februari 2015). Belangrijkste conclusies: de effectiviteit in deze studie is 99 %. In Europa is het middel verboden als gewasbestrijding, maar toegestaan in gebruik van sprays en als insectenwerend middel. Over langetermijneffecten voor de gezondheid van mensen is echter nog weinig bekend. Vandendriessche: 'Indien permetrine correct gedoseerd aangebracht wordt is het de enige duurzame en minst schadelijke bescherming die er is. In de twintig jaar dat wij dit doek maken is er nog geen enkele klacht geweest, en dat bij een omzet van meer dan vier miljoen kledingstukken. Alles staat of valt bij de juiste dosis.' Ook het STIGAS publiceerde in 2013 een praktijkonderzoek naar het effect van beschermende kleding met gunstig resultaat voor de permetrine-kleding.

Normering

'We hebben vorig jaar een eerste bijeenkomst georganiseerd met vele partijen als een eerste stap op weg naar normering', zegt Stephanie Janssen van het normalisatie-instituut NEN. 'Of we ook daadwerkelijk tot normering voor permetrine-kleding gaan komen, hangt af van het verdere proces. De eerste stap is

gezet. We moeten nu gaan beoordelen of we tot een Europese of internationale norm willen komen en of die alleen voor permetrine of ook voor andere tekenwerende kleding moet gelden.' Als het zover is zal het, volgens Janssen, niet zozeer onderdeel gaan uitmaken van de Arbouwetgeving, maar gekoppeld worden aan de Europese Richtlijn voor Persoonlijke Beschermingsmiddelen. Fabrikanten kunnen dan aantonen dat de kleding aan Europese richtlijnen voldoet en de werkgever kan de norm als eis stellen aan de leverancier.

Zorgplicht

Maar hoe is het nu? Is een werkgever, bijvoorbeeld een terreinbeherende organisatie, verantwoordelijk voor de gevolgen van een tekenbeet bij zijn personeel? Janssen: 'Als geïmpregneerde kleding daadwerkelijk een hoger beschermingsniveau heeft, dan is het nu al de zorgplicht - voortvloeiend uit de Arbouwet - om deze beschikbaar te stellen aan de werknemers. Maar dat betekent niet dat hij in alle gevallen aansprakelijk is. Hij moet kunnen bewijzen dat aan de zorgplicht is voldaan en dat genomen veiligheidsmaatregelen de gezondheidsschade van de werknemer niet hadden kunnen voorkomen.' 'Uiteindelijk moet je altijd je eigen verantwoordelijkheid nemen', stelt Mirjam de Groot. Gelijk heeft ze, want uiteindelijk is elke teek hoe klein dan ook, in de woorden van Fedor Gassner, 'een microbacteriële dierentuin'.

Meer info: www.weekvandeteek.nl